

THE PARTIZAN DISCOURSE OF SCHOOL POETRY IN THE CEASESCU ERA

Cosmina Cristescu

PhD, "Transilvania" University of Braşov

Abstract : In Romania during Ceauşescu's communist regime, education is controlled by state and politicized, with a significant role in shaping the "new man" dependent on a binding ideology. One of the priorities of education in schools will be the patriotic education of pupils, their training in the communist spirit. The role of studying poetry in schools is mainly to form the political consciousness of the pupils, not the literary one. The communism lacks aesthetic assessment of the poets, the only important rule for publication and presence in the textbooks is the reflection in the works of the communist values. The children will suffer from the excesses of the regime. Authors of literary value are replaced in the Romanian textbooks by writers whose texts serve the interests of the single party.

Keywords: poetry, Communism, Romanian textbooks, propaganda, curricula

În perioada comunistă, intenția partidului de a deține controlul, inclusiv asupra producției literare, se concretizează în restricții privind libertatea formală și tematică a creațiilor lirice. Autorii scriu despre ceea ce se cere, iar literatura școlară reia, cu mici variații dictate de schimbările de nuanță din politica partidului unic, aceleași teme și subiecte. Atitudinea partinică caracterizează poezia pentru copii (ne referim la clasele I-VIII) publicată în manualele școlare de limba și literatura română. Ea capătă o dimensiune ideologică și constrângătoare, având o contribuție activă la educarea în spirit comunist a elevilor.

Ca o reacție la subordonarea țării față de Uniunea Sovietică, Gheorghe Gheorghiu-Dej, apoi Nicolae Ceaușescu, accentuează orientarea regimului lor spre național-comunism. Această perspectivă, centrată pe patriotism, devine o sursă de legitimare pentru puterea politică și contribuie la obținerea unei mai bune stabilități populare: „literatura scrisă în deceniul '50 a început să ni se pară ușor ridicolă și, grație curajului pe care l-am căpătat prin tezele din aprilie 1964, chiar oribilă.”¹

În perioada la care facem referire (1965-1989), în poezii se aude frecvent vocea patriotismului. „Promovarea interesului național a fost pretextul care a stat la baza politicii lui Ceaușescu de autonomie față de Uniunea Sovietică”² consideră profesorul Dennis Deletant. La Conferința Scriitorilor din februarie 1965 Eugen Jebeleanu a vorbit despre necesitatea largirii

¹ Eugen Negrici, *Poezia unei religii politice. Patru decenii de agitație și propagandă*, Editura Pro, București, 1995, p. 352.

² Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, Fundația Academia Civică, București, 1997, p. 133.

criteriilor de evaluare a moștenirii literare³, iar discursul lui Ceaușescu din 19 mai 1965⁴ reflectă o nouă atitudine față de tradiția culturală prin accentuarea trăsăturilor de specific național.

Dimensiunea ideologică și constrângătoare a poeziei pentru copii, prezente în manualele școlare din epoca Ceaușescu, este reflectată de cultivarea unei anumite tematici (partidul, conducătorul genial, omul nou, șantierele socialiste, lupta pentru pace, sărbătorile comuniste, munca avântată etc.). Poeții scriu despre ceea ce li se impune pe linie de partid, iar teme clasice (joaca, natura, copilăria, folclorul etc.) sunt surclasate de cele atinse de aripa propagandei.

Iată îndemnul pe care îl adresează creatorilor Nicolae Ceaușescu la Congresul al XII-lea al partidului: „De la tribuna Congresului adresez oamenilor de litere, compozitorilor și plasticienilor, creatorilor din teatru și cinematografie, tuturor oamenilor de artă chemarea de a da țării tot mai multe lucrări pătrunse de umanismul revoluționar al societății noastre, care prin mesajul și valoarea lor artistică să contribuie la înnobilitarea ființei umane, să cultive spiritul patriotic, devotamentul față de patrie, de cauza socialismului, a fericirii întregului nostru popor.”⁵

În continuare ofer analiza câtorva poezii publicate în manuale în epoca Ceaușescu. Am ales poezii reprezentative pentru această perioadă și pentru nivelurile de învățământ primar și gimnazial. Textele surprind spiritul epocii în care au fost publicate și conservatorismul canonului didactic.

*Partidului slavă*⁶ de Dan Deșliu

Multe dintre poeziile școlare publicate în manualele de literatura română în perioada comunistă concurează în a surprinde forța și măreția partidului. Prin educarea spiritului de partid se urmărește transformarea viitorilor cetățeni ai republicii socialiste în executanți fideli ai politicii de stat. Puterea monolitică a partidului, omniprezența sa, controlul absolut în domeniile umanist și științific sunt surprinse de celebrele „teze” ale lui Ceaușescu (6 iulie 1971): „se vor întări conducerea și controlul de partid în orientarea activității politico-educative spre promovarea largă în mase a ideologiei partidului nostru, a politicii sale marxist-leniniste, spre creșterea combativității împotriva influențelor ideologiei burgheze, a mentalităților retrograde, străine principiilor eticii comuniste și spiritului de partid.”⁷

Educarea spiritului de partid este un obiectiv tematic esențial al poeziei școlare în timpul regimului Ceaușescu. Explicația este simplă: Partidul „se află peste tot și în toate spre a face Binele și a despărți lumina de întuneric, spre a auzi suspinele celor aflați în nevoie și a face la vreme minunile așteptate și dreptatea cuvenită”⁸, iar învățăturile sale trebuie urmate orbește.

³ Rezoluția Conferinței pe țară a Uniunii Scriitorilor în „Gazeta literară”, anul XII, nr. 10 (573), 4 martie 1965, p. 5.

⁴ *Întâlnirea conducătorilor de partid și de stat cu oameni de cultură și artă* în „Scînteia”, anul XXXIV, nr. 6624, joi 20 mai 1965, p.1.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura Politică, București, 1979, pp. 87-88.

⁶ Alecsandrina Tutoveanu, Ion Popescu, *Limba română. Manual pentru clasa a VII-a*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1972, pp. 117-118.

⁷ *Propunerile de măsuri prezentate de tovarășul Nicolae Ceaușescu Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii*, în „Scînteia”, anul XL, nr. 8839, 7 iulie 1971, p. 1.

⁸ Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism 1948-1964*, Editura Cartea Românească, București, 2010, p. 124.

Poezia lui Dan Deșliu, *Partidului slavă*, publicată în manualul de limba română pentru clasa a VII-a din 1972, nu face excepție: „Partidul – trup din trupul țării,/ Partidul – suflet arzător,/ Stegar al faptei și-al visării,/ Deschide drum spre largul zării/ Poporului stăpânitor!”

Dan Deșliu a fost unul dintre poeți semnificativi ai epocii comuniste. În 1949 a publicat patru volume (*Goarnele inimii, Cântec pentru legea cea mare, Poezii, Lazăr de la Rusca*). Pentru cel din urmă a primit Premiul de Stat clasa a II-a, o distincție importantă în epocă, iar poemul *Lazăr de la Rusca* a fost popularizat ani la rând în universul școlar.

A doua strofă a poeziei face trimitere la eroii luptei pentru cauza comunismului: ”Luptând l-a făurit poporul,/ Știuți și neștiuți eroi”. Jertfa eroilor comuniști este una dintre temele preferate ale poeziei școlare din întreaga perioadă comunistă. Eroii au luptat în ilegalitate, sub conducerea partidului unic, împotriva exploatării și asupririi, pentru libertatea și fericirea poporului muncitor.

În aceeași strofă, poetul reflectă societatea prezentului socialist din perspectiva trecutului și a viitorului: ”În el e freamătul, e zborul,/ Trecutul viu și viitorul/ Și tot ce e mai bun în noi!”

Următoarele două strofe fac referire la electrificare, unul dintre dezideratele epocii comuniste. Marea producție socialistă în industrie și agricultură, nu poate fi realizată fără electrificare: ”Văpăi de mult răzvrătitoare/ S-au prefăcut în kilowați.// Când satele sclipesc în noapte/ Ca niște stele pământestești,/ Parcă din nouă sute șapte,/ Adie fulgere și șoapte/ Pe-ntinsul gliei părintești.”

Înfățișarea mărețelor transformări este o dovadă a prosperității pe care o oferă societatea comunistă membrilor ei. „*Legea economică fundamentală a socialismului* afirma creșterea neîntreruptă a producției materiale, cu scopul satisfacerii, în tot mai mare măsură, a necesităților poporului muncitor. [...] Comunismul era științific condamnat la creștere economică și la bunăstare perpetuă”⁹, apreciază istoricul Lucian Boia.

Imaginile sunt idilice, optimiste, surprinzând marile realizări ale epocii: colectivizarea, industrializarea, urbanizarea: ”Când din uzinele-nstelate/ Pornesc șiraguri de mașini/ Pe câmpuri cooperativizate,/ Când falnicele combinate/ Aprind și-n suflete lumini...” Oamenii muncii se bucură de realizările obținute pe șantierele socialismului și beneficiază de pe urma lor.

Penultima strofă face din nou referire la istoriografia comunistă care a reținut numele unor eroi care au luptat împotriva exploatării. Așadar, partidul a pregătit această zi a triumfului socialismului prin luptă (înșiși conducătorii României comuniste, Gheorghe Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu, au fost comuniști ilegaliști): ”Zăresc plâpânde petale/ De flacăra, în nopți târzii,/ Lucind pe pagini ilegale,/ Ca să deschidă vieții cale,/ Ca să-nflorească-această zi!”

În ultima strofă poetul surprinde mândria legitimă a reușitei în lupta de construire a socialismului (cu o trimitere mai palidă spre poezia perioadei anterioare care incita frecvent la ura de clasă): ”Socialism – așa se cheamă/ Această zi de neuitat!/ Să sune trâmbițe de-aramă,/ Vrajmașii patriei să geamă!/ Poporu-i domn adevărat!”.

⁹ Lucian Boia, *Mitologia științifică a comunismului*, Editura Humanitas, București, 2011, p. 123.

Din punct de vedere al discursului, remarcăm prezența multor propoziții exclamative care intenționează să transmită o stare de exaltare și de avânt. Sunt prezente și caracteristici ale limbii de lemn: „tonul este categoric, ideea redundantă, clișeul facil și patosul evident.”¹⁰

Ani de exercițiu poetic comunist se vor concretiza în manuale prin ilustrarea temei abstracte și nepoetice a partidului. Propaganda incontinentă conținută de poeziile școlare, ca și în cazul de față, surprinde omniprezența partidului și spiritul sectant de la nivelul lui.

Pentru pace¹¹ de Ion Brad

Ion Brad este unul dintre poeții înregimentați, care promovează în poeziile sale valorile comuniste. Poezia *Pentru pace* cântă viața nouă și unul dintre simbolurile ei cele mai pure: pacea. De altfel, sub pretextul salvării umanității, societatea comunistă este mobilizată permanent în campanii în favoarea pacifismului: „reprezentanții lagărului socialist sunt campionii păcii, în măsura în care adversarii lor sunt ațâțători de război. Dușmanul fictiv încarnează toate principiile negative: imperialist, el oprimează popoarele; militarist, el compromite pacea etc.”¹² Foarte multe texte din manualele de literatură română publicate în epoca la care facem referire au ca temă lupta pentru pace.

Ceaușescu pledează în repetate rânduri, ca și predecesorul său politic, pentru pace: „Adresăm un apel solemn guvernelor, popoarelor Europei de a acționa cu hotărâre pentru securitatea și pacea continentului nostru, asigurând generațiilor viitoare o lume a colaborării, încrederii și prieteniei.”¹³

Deși publicată într-un manual din 1977, surprindem în poezia lui Ion Brad reminiscențe ale realismului-socialist. Astfel, viziunea asupra istoriei și asupra realității este dihotomică maniheică. Trecutul este reflectat în culori sumbre, prezentul în nuanțe luminoase, iar viitorul în tonalități paradisiace.

Textul se construiește sub semnul întrebării retorice: „De ce sunt pentru pace eu?” Poetul pune în opoziție viața chinuită a copiilor din trecut cu viața luminoasă a copiilor ce trăiesc în prezentul comunist: „Nu-i nici un sfert de veac de când,/ Copil, plângeam pe acest pământ/ Sub toamna aspră ca un bici,/ Purtând în brațe frații mici.” Poetul face aluzie la familiile sărace, cu mulți copii, în care frații mai mari îi cresc pe cei mici.

Societatea comunistă a depășit trecutul retardat într-o nouă etapă a mersului înainte: „Și uite astăzi cum se joacă/ La creșă-n leagănul curat,/ Feriți de ploi și promoroacă/Zglobii, copiii mici din sat.” Aceste versuri care intenționează să glorifice marile realizări comuniste, nu fac altceva decât să amintească una dintre realitățile sumbre ale epocii (copiii sugari sunt duși la creșă de la trei luni pentru ca mamele lor să se întoarcă în câmpul muncii).

În următoarele versuri poetul surprinde efortul făcut de poporul muncitor pentru construirea socialismului în republică: „Mă-ntrebi de ce sunt pentru pace?/ Ți-o spun, să nu uiți

¹⁰ Françoise Thom, *Limba de lemn*, Editura Humanitas, București, 2005, p. 200.

¹¹ Constanța Iliescu, Silvia Nichita, Victoria Petrescu, Stela Popescu, *Citire. Manual pentru clasa a IV-a*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, pp. 30-31.

¹² Françoise Thom, *op. cit.*, p. 49.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 105.

niciodată:/ Aici în jur ni se desface,/ Ca în pădurea fermecată,/ O țară cu priveliști noi,/ Clădite zi de zi de noi.”

Scopul politicii de partid îl reprezintă creșterea bunăstării întregului popor și crearea unei noi calități a vieții. Scriitorul militează în acest spirit pentru viitorul fericit al omenirii: „În veci să nu mai fie/ Copii fără copilărie.”

Calitatea scriiturii lui Ion Brad lasă mult de dorit. Unele versuri sunt slabe sau chiar lipsite de sens: „Nu sunt palate de argint/ Să-și cânte singură cântarea,/ Dar viața noastră clocotind,/ Își cântă cântecul, ca marea.”; „Ca pacea s-o simțim aproape,/ Cu mii de tineri strajă stau”.

Acest text, tributar liricii de propagandă, demonstrează lipsa unei granițe de demarcație clare între ideologie și artă în comunism.

Dragoste supremă¹⁴ de Victor Tulbure

Poezia *Dragoste supremă* de Victor Tulbure, publicată în manualul de limba română pentru clasa a VI-a din 1988, este un vehicul al inoculării ideologiei comuniste. Autorul, foarte des publicat în manualele școlare din perioada comunistă, aparține categoriei scriitorilor „angajați”, care au produs multă poezie conformistă. *Dragoste supremă* nu face excepție, valoarea estetică a textului fiind redusă.

Poezia lui Victor Tulbure se înscrie într-o linie patriotardă, caracteristică perioadei în care a fost scrisă (cuvântul „România” încheie ultimul vers al fiecărei strofe). De altfel, patria socialistă, partidul unic, poporul comunist sunt teme lirice cu repetare neobosită în epoca Ceaușescu.

Un obiectiv al politicilor educative și de propagandă ale partidului îl reprezintă transmiterea unor false reprezentări naționale cu ajutorul poeziei școlare. Realitatea este deformată și în acest text pentru a corespunde așteptărilor de ordin ideologic: „Ard macii sărutați de aurori,/ Din holde urcă-n slavă ciocârli...”; „Bătrânii munți veghează-n culmi de dor/ Și Dunărea le-ngână veșnicia...”. Imaginea țării este idilică, România este un adevărat paradis terestru. Roșul macilor se asociază cu galbenul holdelor și cu albastrul aurorei pentru a reface simbolic culorile tricolorului românesc. Fiecare strofă accentuează sentimentul de mândrie națională: „Atât avem pe lume: trei culori/ Și-o dragoste supremă: România!”; „O inimă, atât avem în piept./ Ea bate numai pentru România!”

Fiecare afirmație este orientată, iar poezia capătă valențe pedagogice: „Atât avem pe lume: un popor/ Stăpân pe soarta sa în România!” Nu lipsește trimiterea spre miturile comuniste ale progresului și ale viitorului de aur: „E drumul nostru luminos și drept!”; „Masive porți de aur se deschid./ Îi ducem viitorului solia.” Dimensiunea mobilizatoare a textului este reflectată de cultul entuziasmului și al optimismului.

Afirmarea libertății în interiorul sistemului („Căci libertății i-am nălțat făclia”) este mai mult formală decât reală.

Sesizăm o anumită gradație ascendentă în textul poeziei. Punctul de vârf este atins în ultima strofă care glorifică Partidul, scris cu literă mare. În studiile sale dedicate literaturii în perioada comunistă Eugen Negrici pleacă de la premisa că ideologia comunistă este o religie fără

¹⁴ Mihaela Butoi, Gheorghe Constantinescu Dobridor, *Limba română. Manual pentru clasa a VI-a*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1988, p. 366.

Dumnezeu, întemeiată nu pe iubire, ci pe ură. Partidul joacă în acest context rolul de „biserică ocrotitoare”¹⁵. Ultimele două versuri surprind, fără să își propună, esența societății totalitare: „Atât avem pe lume: un Partid/ Și îl urmează toată România!”

Din sloganul lansat la sfârșitul anilor ‘70 „Partidul, Ceaușescu, România” în această poezie lipsește un termen important (conducătorul). Sloganul, ce va răsună până în 1989, reprezintă expresia ideologică a unității dintre partid, conducător și popor. În ordonarea celor trei termeni se recunoaște ușor în poezia din manualele școlare întâietatea acordată partidului și liderului său.

Concluzii

Poezia îndrumată de partid își propune întărirea credinței în comunism. Inocularea valorilor ideologiei în școală se face prin mijloace diverse (poezia sărbătorilor roșii, poezia dedicată jertfei eroilor comuniști etc.). Asumându-și o necesară (în epocă) responsabilitate politică, poeții agreeți de regim creează texte care reflectă adeziunea la orânduirea comunistă.

Nu de puține ori, influența puternică a factorului politic transformă textele din manualele școlare în maculatură comunistă. Este evidentă și ploconirea, alunecarea în compromis a majorității scriitorilor care le semnează. Remarcăm, de asemenea, în manuale, tendința de cosmetizare a unei realități prea puțin plăcute, ocurența formulelor stereotipe, clișeismul și conformismul.

Ideologia comunistă își dezvăluie prin intermediul poeziei publicate în manualele de literatură română în epoca Ceaușescu tendința de a corecta realitatea.

Bibliografie

1. Butoi, Mihaela; Constantinescu Dobridor, Gheorghe, *Limba română. Manual pentru clasa a VI-a*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1988.
2. Boia, Lucian, *Mitologia științifică a comunismului*, Editura Humanitas, București, 2011.
3. Ceaușescu, Nicolae, *Raport la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura Politică, București, 1979.
4. Deletant, Dennis, *România sub regimul comunist*, Fundația Academia Civică, București, 1997.
5. Iliescu, Constanța; Nichita, Silvia; Petrescu, Victoria; Popescu, Stela, *Citire. Manual pentru clasa a IV-a*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977.
6. *Întâlnirea conducătorilor de partid și de stat cu oameni de cultură și artă* în „Scînteia”, anul XXXIV, nr. 6624, joi 20 mai 1965, p.1.
7. Negrici, Eugen, *Literatură română sub comunism 1948-1964*, Editura Cartea Românească, București, 2010.
8. Idem, *Poezia unei religii politice. Patru decenii de agitație și propagandă*, Editura Pro, București, 1995.
9. *Propunerile de măsuri prezentate de tovarășul Nicolae Ceaușescu Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-*

¹⁵ Eugen Negrici, *Poezia...*, op. cit., p. 7.

- leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii* în „Scânteia”, anul XL, nr. 8839, 7 iulie 1971, p. 1.
10. *Rezoluția Conferinței pe țară a Uniunii Scriitorilor* în „Gazeta literară”, anul XII, nr. 10 (573), 4 martie 1965, p. 5.
11. Thom, Françoise, *Limba de lemn*, Editura Humanitas, București, 2005.
12. Tutoveanu, Alecsandrina; Popescu, Ion, *Limba română. Manual pentru clasa a VII-a*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972.